

Matti Kurjensaari:

Aino Peltonen

SOTAMIEHEN LESKI

Tärkeä hetki. Rouva Aino Peltonen pukujen kuositelu- ja leikkukurseilla Ammattienedistämislaitoksella. — Valok. Fremling.

Tuulinen Laatokka on Euroopan suurin järvi, mutta se on myöskin Suomen ja Venäjän vuosisatainen rajavesi. Meren tapaisessa Laatokassa kohoavat romanttiset Valamon luostarisaaret. Idempänä on rannikkosaaria, joilla vielä tänä päivänä elää muistitietona tarinat härkien uhriteurastuksesta. Tämä on tarunomaisen Kalevala-tradition ja uudenaikaisen sotahistorian legendaarista rajamaata. Täällä on vielä puolittain veteen uponneena Kustaa II Adolfin rauhan, Stolbovan rauhan rajakivi.

Pitkulainen, metsän peittävä Mantsinsaari on aivan Laatokan ulapan reunassa. Ennen talvisotaa muu Suomi tiesi siitä tuskin mitään. Joku harva ehkä muisti kansatieteellisen filmin saaren traditionaalista uhrimenoista, jotka oli tiedemiehiä ja filmaajia varten lavastettu. Mutta sinä olikin kaikki. Ei tiedetty, että saarella eli ja toimi parituhantinen väestö, joka pyysi kalaa meren tapaisesta Laatokasta ja viljeli pieniä peltotilkkujaan kyläaukeoilla kallioiden välissä. 17-vuotias Aino Vermalainen ei naimisiin mennessään ottanut kuitenkaan kalastajaa eikä maanviljelijää, vaan

saaren räätälin Mikko Peltosen, toimeliaan miehen, joka pystyi käsistään moneen hommaan ammatin ulkopuolellakin. Nuori perhe asettui asumaan korkealle mäelle, mistä helposti näki levottoman ja alahti vaihtelevan ulapan. Kätevästä miehenä räätäli Peltonen oli kiinnostunut kaikenlaisista teknillisistä asioista, moottoreista ja höyrykoneista; ennen pitkää hän muutti ammattia kokonaan. Suuri Laatokka veti häntäkin puoleensa, mutta ei kalastamaan eikä metsästämään. Hän toimi koneenkäyttäjänä laivoissa, jotka kiertelivät saaren ja rannikon monilukuisia poukama. Toimeen tultiin hyvin, perhe lisääntyi ja kotiin hankittiin uutta tavaraa.

Sitten tulivat ne 'ylimääräiset kertausharjoitukset', joiden aikana Suomi valmistautui historiansa suurimpaan otteluun. Mantsinsaarelta oli vain 50 kilometriä rajalle. Tuulessa kohiseva yksinäinen seutu kävi entistäkin pimeämmäksi, kun ikkunat peitettiin. Miehet koottiin saaren pattereille, ja harjoitus ja pitkä odotus alkoi. Koneenkäyttäjä Peltonen sai elämänsä viimeisen tittelin. Hänestä tuli sotamies Peltonen. Mekaanikkona hän sai hoitaakseen patterin valonheitinkoneiston. Kun patterille oli vain kaksi kilometriä, hän saattoi käydä kertausharjoitusten aikana joka ilta kotona. Vaikka jännitys lisääntyi, totuttiin lopulta tähänkin elämään. Saarella oli nyt tavallista vilkkaampaa. Laivat kulkivat ahkerasti saaren ja mantereen väliä, ja Mantsin laiturille, josta asukkaat ylpeilivät, että se oli Suomen pisin, kokoontui tavaraa ennennäkemättömät määrät.

Marraskuun 30. päivän aamu toi suuren ratkaisun. Lentokoneet jyrisivät varhaisista tunteista alkaen Mantsin pienten asuusten ja kreikkalaiskatolisen kirkon yllä. Maassa oli kevyesti lunta ja rannoilla jäähilettä. Ulapalta kävi kostea tuuli. Äkkiä leimahtaa valtava lieska ja kuuluu huumaava jyrähdys. Asukkaat tiesivät, mitä se merkitsi. Mantsin pitkäputkinen tykistö oli alkanut puhua. Kaikki ymmärsivät nyt, että sota oli alkanut. Aino Peltonen oli edellisenä iltana seissyt aapsineen pihassa, kun sotilasauto oli ajanut ohitse patterille päin. Auton ohjaajakopin ikkunasta oli hymyillyt mies ja heiluttanut harmaalla sotilasrukkasella niin kauan kuin tieltä näkyi. Tietämättä, että oli silloin nähnyt miehensä viimeisen kerran, Aino Peltonen vei lapset sisäänsä ja asetti heidät vuoteeseen.

Saaren evakuoiminen aloitettiin heti. Väki koottiin pitkään niemenkärkeen. Jokaisen piti ottaa mukaansa viiden päivän muona ja tavaraa niin paljon kuin kantaa jaksoi, mutta ei enempää. Taivas punersi rajalla ja mantereella. Kylät paloivat. Aino Peltosella oli reppu selässään ja lapsi käsivarrellaan. Van-

hemmalle työlle, 6-vuotiaalle, oli myöskin säilytetty reppu. Ympäriällä jyriisee, mutta metsäpolku tuntuu turvalliselta. Reppua kantava tyttö tulee tiukasti perässä eikä kadota äitiä näkyvistään.

Rannalla astutaan veneisiin, jotka soudeetaan ulommaksi. Lyijynharmaalla, raskaasti huokailevalla Laatokalla nouseaan isompiin aluksiin ja aletaan evakkomatkan toinen vaihe. Mantsin patterit ampuvat yhä ja mantereella tulipalot turvaviävät. Matkalaiset eivät tiedä, risteilevätkö taivaalla omat vai vihollisen lentokoneet. Kiintojään reunalla laskeudutaan laivoista. Tämä on Suomenkin oloissa omalaatuinen evakkomatka. Emigrantit etsimässä uutta maata.

Pimeät rautatievaunut tulevat heitä täyteen. Hitaasti päästään eteenpäin sotilaskunnon väistämällä ja odottaen. Vanhuksia kuolee ja lapsia syntyy. Omaiset, jotka ovat samassa junassa, eivät saa toisistaan tietoja ennen kuin viikkojen kuluttua. Muonaa ei olisi tarvinnut ottaa mukaan, sillä asemilla jaetaan ruokaa. Tuskitellaan, ettei leivän sijasta tullut varattua tarpeellisia talouksineitä. Ensimmäisen vuorokauden aikana Aino Peltonen ei nuku silmätähtä.

Sillä välin Mantsinsaari taistelee. Se on nopeasti jäämässä eristetyksi vihollisen selän taakse. Lentokoneet pommittavat pattereita, mutta tykit eivät vaikene. Joulukuun 21. pnä sotamies Peltonen lähetetään moottoriveneellä viemään ammuksia eräälle linnakkeelle. Tältä matkalta hän ei palaa. Sotamies Peltosen kuolema on yksi niistä lukemattomia, ikuisesti selvittämättömiä arvoituksia, joita sodassa sattuu. Paljoa myöhemmin Aino Peltonen saa tietää, että silloin vallitsi 12 beaufortin myrsky ja että myöskin vihollinen oli sinä yönä liikkeellä. 12 beaufortia — vieras sanontatapa tuntuu jollakin tavoin juhlalliselta miehen kaatumisen yhteydessä. Hän ajattelee pimeyttä ja raivoavaa Laatokkaa ja ymmärtää. Seitsemän vuotta kestänyt avioliitto on päättynyt. Mutta Aino Peltonen ei ole tavallinen leski. Hän on sotaleski, uudenaikainen, erikoislaatuinen leski.

Talvisota päättyy ja Aino Peltosesta ja tuhansista hänen kaltaisistaan tulee yhteiskunnallinen ongelma. Aino Peltosella ja Suomen valtiolla on tästä lähtien paljon tekemistä toistensa kanssa. Sotakuukausipalkka muuttuu määrätyn suuruisiksi eläkkeeksi. Ja siirtoväkeen, yhtenä viiteensataantuhanteen kuuluvana, Aino Peltoselle myönnetään pika-asutuksen suomat oikeudet. Haukiputaalta — Oulun läheltä — hän saa pienen maatilaa. Vieras ympäristö, missä karjalainen ja pohjalainen kansanluonne joutuvat jokapäiväisiin tekemisiin toistensa kanssa, tuntuu aluksi oudolta; mutta lopulta hän

viihtyy oikein hyvin. Silti hän pohjimmitaan kaipaa toiselle puolelle Suomea, Mantsinsaarelle, joka on etäällä Laatokassaan Moskovan rauhan rajan takana.

'Kesäsota', joka alkoi v. 1941, vetoaa voimakkaasti Aino Peltosen mielikuvitukseen ja tunteeseen. Hän ei ajattele poliittisesti eivätkä häntä kiinnosta minkäänlaiset ideologiat. Hänestä tuntuu vain kevyeltä ja luonnolliselta, kun raja jälleen avautuu ja Mantsinsaari hämmöittää etenevien joukkojen edessä. Mutta vasta vuotta myöhemmin ollaan niin pitkällä, että hän pääsee muuttamaan takaisin. Ei tarvitse olla eteväkään psykologi ymmärtääkseen Aino Peltosen mielentilan. Paljon on katsomista. Talot ovat ihmeellisesti säilyneet sodan jaloissa, mutta vieraat ovat muuten toimineet oman makunsa mukaisesti; perustaneet omia valitustalojaan ja muuttaneet syrjäkyliltä asumuksia valteiden varteen. Tämä on ollut kolhoosipyrkimystä, keskitystä.

Aino Peltonen alkaa viljellä maata, ostaa porsaan ja käy sotalleskille järjestetyn ompeluopin peruskurssin. Mutta sitä ennen hänen elämässään on sattunut muuan merkittävä tapaus. Autobussin penkille uhoedetun 'Terveydenhoitolehden' numerosta hän lukee, että on olemassa jonkinlainen sotakummi-aate. Ymmärtäen, että hänen lapsensa ovat parhaassa 'sotakummi-ässä' hän kirjoittaa asianomaiseen paikkaan Helsinkiin ja hämmästyksensä saakin vastauksen. Eilalle ja Ailalle järjestyvät sotakummit. Nyt alkaa ihmeellinen kirjeenvaihto suuren Tukholman ja kaukaisen Laatokan koillisrannan saaren

loppuelämäkseen merkitty niinkuin jokainen, joka on ottanut osaa Suomen nykyisiin sotiin. Hän kuuluu siihen ryhmään ihmisiä, joiden kohtaloon sota tarttui niin lujasti, ettei mitään paluuta entiseen enää ole. Tällaiset kohtalot edistävät sosiaalisen ajattelun leviämistä ennennäkemättömässä mitassa. Se ei ole sentimentaalista sääliä, vaan aktiivista tahtoa, joka johtaa tekoihin. Sama kansa, joka pani kaiken organisatorisen kykynsä liikkeelle Olympian kisoja varten 1940, sai ratkaistavakseen vallan toisenluontoisia tehtäviä. Kaikkialla maassa toimivat aseveliyhdistykset ovat muodostuneet uuden yhteiskunnallisen ajattelutavan pohjaksi.

Eräänä päivänä hän saa kuulla, että Helsingissä pidetään sotalleskille pukujen kuositelu- ja leikkuukurssit. Hän on käynyt ompeluopin peruskurssin ja ymmärtää, että tässä on hänen tilaisuutensa. Tuulinen Mantsinsaari jää ja Aino Peltonen saapuu reppuineen Helsinkiin — ensimmäistä kertaa. Evakkoaikana saatu varmuus auttaa suuressa kaupungissa. Ja täällä on muita samassa asemassa olevia. Erät käyvät verhoilijain kurssia, toiset opiskelevat konepiirustusta, pidetään kampaaja- ja parturikursseja, opetetaan valmistamaan hattuja, tekokukkia, puun väritystä ja kiilloitusta. Kaikki kurssit ovat yksinomaan sotalleskiä varten. Osantottajat valitaan tarkasti taipumusten, sivistystason ja pohjakoulutuksen perusteella. Kurssien pituus vaihtelee viidestä viikosta

on kymmenittäin naisia, aiteja, jotka ovat kokeneet samat iskut kuin hänkin. Täällä on Tyyne Kiiski Pieksämäeltä, Anna Uuttu Salmista, Anna Holmqvist Loppävirroilta, Raili Leino Häusjärveltä. On 20-vuotiaita ja 35-vuotiaita. Kullakin on oma henkilökohtainen tragiikkansa, mutta yleistunnelma on valoisa. Tummaa marttyyriä ei tavoitella. Se 'ikuisesti naisellinen', josta Goethe puhuu, ei kiellä itseään täälläkään. Kun kokeet näyttävät tavallista visaisemmilta, saattaa joku hymyillen huoahata: — Ei tästä mitään tule. Täytyy pyrkiä uusiin naimisiin!

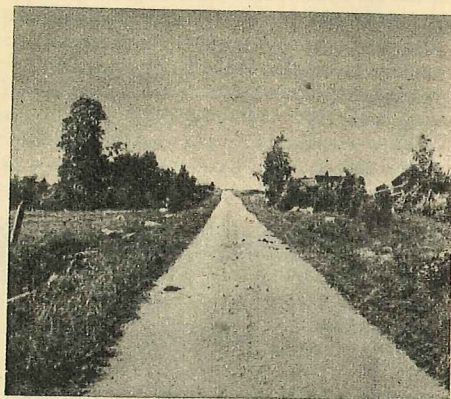
Opettajina toimivat pääkaupunkilaiset ammattimiehet. Sekä työnantajain liitot että työläisten ammattiyhdistykset suhtautuvat myöntämielisesti asiaan. Maaseudulla pidetään kurssia kymmenkunnalla paikkakunnalla. Korviketyövoimaksi ja tilapäisiin ammattihenkilöihin ei leskiä kouluteta. Tarkoituksena tehdä heistä omavaraisia perheeneläjiä, jotka ammattitaitonsa turvin pystyvät pitämään elintasonsa siedettävänä.

Eepillinen Mantsinsaari on siis saava pääkaupungissa koulun käyneen ompelijattaren. Uudet muodit ja uudet kuosit leviävät Laatokan metsän peittämään saareen. Aino Peltosen tulevaisuudenura on tällä ratkaistu. Hänen ei tarvitse etsiä työpaikkaa niinkuin ehkä monen muun, joka on parturikursseilla, hieromakursseilla, kutomakursseilla. Valtio auttaa paikansaannissa ja työvälneiden hankinnassa. Viime mainituissa suhteissa kaipaa Aino Peltonenkin apua, hän tarvitsee ompelukoneen. Mutta sekin järjestyy. Kun tähän asti on päästy, päästään eteenkinpäin. Hän on vilkas ja optimistinen niinkuin se Suomen heimo, jota on eniten koeteltu. Elämän perusmurheet eivät saa hänen kaltaisistaan kiinteätä otetta. Saarelaiset ovat tottuneet siihen, että ulapalta tulee aina, että se on levoton ja oikullinen ja että vain 'löysin rantein' kohtalo voiteaan.

Iltaisin tulee kurssiikodissa määrättyllä hetkellä hiljaisuus, ja kymmenet oppilaat menevät levolle. Kaikki he ovat aiteja, jotka vielä ennen unen vaipumistaan omistavat viimeisen ajatuksen niille, joiden takia he täällä ovat, lapsilleen ja näiden tulevaisuudelle. He tietävät, että lapset puolestaan saavat kahden vuoden ilmaisen ammattikoulutuksen sopivaan ikään päästyään. Mutta sitä ennen heistä on vielä paljon tekemistä, hoitamista ja hoivaamista. Kirjeet kulkevat ahkerasti kurssilta kotiin ja kotoa kurssille. Aiteille saapuvat kirjeet on usein suurin ja korkein kirjaimin kirjoitetut ja niissä kerrotaan hyvin pienistä ja hyvin tutuista asioista. Mantsinsaarelta kirjoittaa Eila, miten eletään vaarin kanssa, mitä kotona tapahtuu ja miten porsas kasvaa. Ulappa on siellä lähellä, mutta lähellä on maakin, jota viljellään ja joka antaa leipää. Maasta ei sentään haluta irtautua, vaikka ammattioppia saadaankin. Ne molemmat yhdessä, on Aino Peltosen unelma. Ja häntä hymyilyttää ja lämmittää, kun hän muistaa, kuinka kaikki kirjeet aina alkavat samoilla sanoilla: — Rakas äiti Peltonen. Kotona voidaan hyvin.

Muiden kurssien ohella sotalleskiä opetetaan myös valmistamaan tekokukkia. — Valok. Fremling.

Mantsinsaaren avaria maisemia.

yhteen vuoteen asti. Kurssikustannukset suorittaa valtio, se maksaa opetusvälineet ja kurssitarpeet. Kurssilaisten matkat ovat vapaat, ja korvaus ylläpidosta suoritetaan.

Aino Peltonen pääsee yhteismajoitukseen. Hän asuu kurssiikodissa Haagan kauppalaissa, nousee varhain ylös, syö aamupuuron, joka maksaa markan ja josta menee yksi leipäkuponki, ajaa raitiotievaunulla kaupunkiin ja nousee jyrkkää mäkeä Ammattienedistämislaitokselle. 29-vuotiaana kovia kokeneena perheenäitinä ja leskenä hän on nyt koulussa. Kurssilla pidetään kokeita ja annetaan kotitehtäviä. Aino Peltonen ei menetä iän tuomaa arvokkuuttaan, vaikka joskus jännittääkään kuin koulutyttöä. Tämä kaikki on vaihtelua, uutta, se tarjoaa ennenkuulumatonta sisältöä hänen elämänsä. Täällä

Sotalleskenä Aino Peltonen on ikään kuin yksi aseveljistä. Hän on samalla tavoin